

Rendszerváltás és bűnözés

*Félreértések • Hamis mítoszok
• Csalóka számok*

Az elmúlt három-négy évben ha valaki akár a hétköznapi sajtót, akár a szakajtót olvassa vagy egyéb médiumokból tájékozódik a bűnözésről, riasztó, szinte már sokkoló információkat kap. Olyan sommásan elnagyolt és éppen ezért téves gondolatok láttak napvilágot, mint például: a rendszerváltás a bűnözés katasztrofális mértékű növekedését eredményezte; a lakosság már szinte retteg, olyan rossz a közbiztonsági helyzet; a bűnözés minőségileg átalakult, a bűncselekmények többsége a társadalomra fokozottan veszélyes, konspirált és kitervelt módon elkövetett deliktum; a bűnözés nagyobb részét, annak úgynevezett új (modern?) formáihoz – mint pl.: szervezett bűnözés, nemzetközi bűnözés, új gazdasági (rossz, idegen terminus átvételével) technikai bűnözés – tartozó deliktumok adják; a bűnüldöző-igazságszolgáltató intézményrendszer összeomlott, munkájuk, azok hatékonysága, eredményessége zuhanásszerűen csökkent; az elmúlt időszak törvényhozói, jogpolitikai változásai, reformjai inkább rontottak, mint javítottak a helyzeten és így tovább.

Még a szakemberek egy részénél is – különösen azoknál, akik nem tanulmányozták alaposan e problémákat – megfogalmazódnak ezekhez a hétköznapi véle-

ményekhez hasonlóak. Igazukat alátámasztani látszik az a nyugat-európai és amerikai szakirodalomban eléggé elterjedt vélemény, hogy a bűnözés növekedése a fejlődés, a demokrácia ára.

Joggal vetődik fel a kérdés, mennyire igazak, helytállóak ezek a vélemények? Milyen összefüggések, jelenségek magyarázzák e hétköznapi (olykor szakmai?) vélemények ilyenén alakulását? Tényleges tapasztalatok, a média téves vagy nem pontos információi, vagy a médiának a bűnözést, annak problémáit túldimenzionáló olyan ábrázolása, amelyet a német szakirodalomban más jelenségekkel (például a sáttánizmus) kapcsolatban média-pszichózisnak neveznek? Esetleg ezeknek valamilyen konstellációban érvényesülő együttes hatása?

Ezekre a kérdésekre próbálok rövid tanulmányomban választ adni.

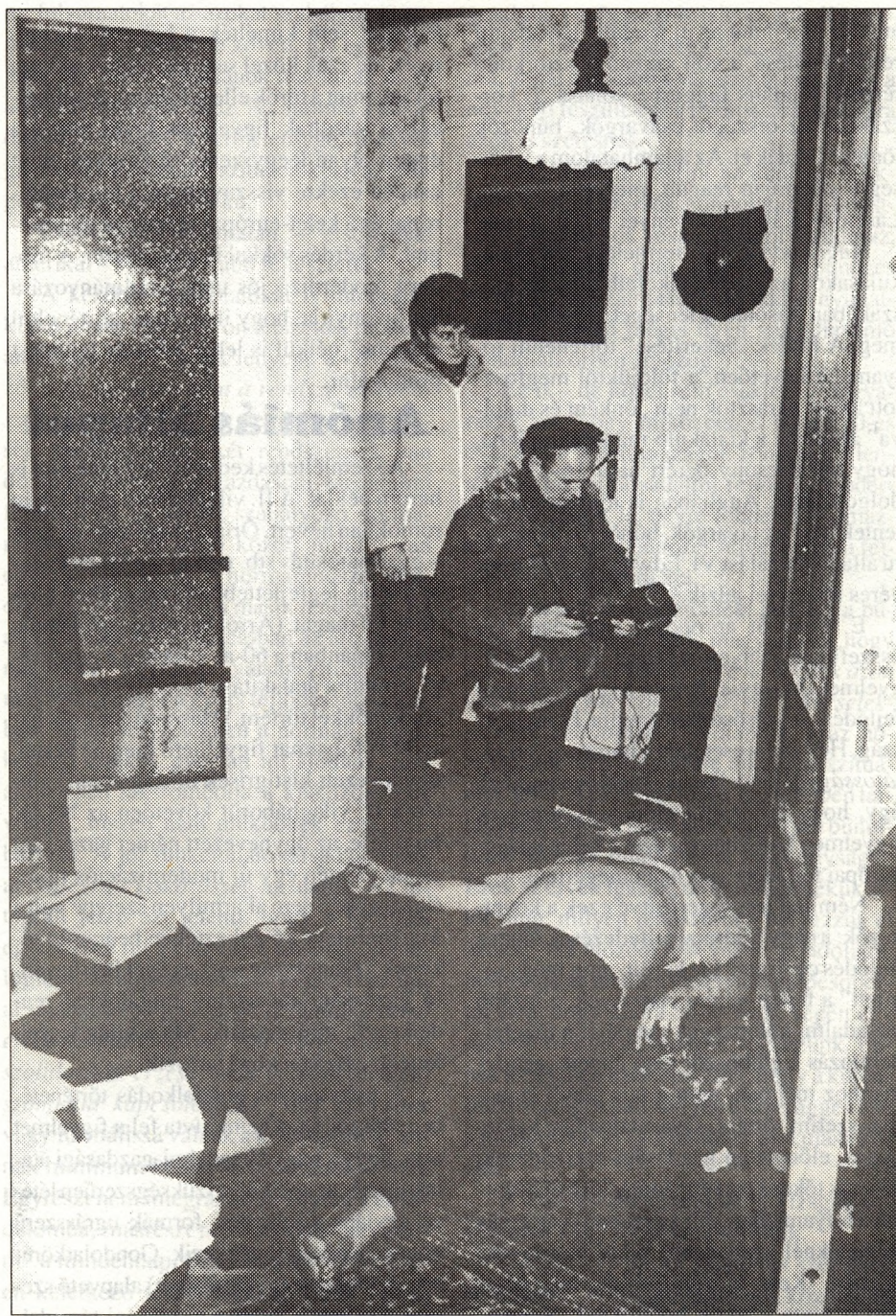
Valóban a demokrácia ára?

Több konkrét történelmi példa tényleg arra utal, hogy a nagy társadalmi átalakulások általában a deviancia, így a bűnözés ug-rásszerű növekedésével járnak együtt.

Gondoljunk például *házánk* történelmének a honfoglalást követő periódusára,

TANULMÁNY

amikor megindul az új feudális társadalmi rend kiépülése, a volt szabad pásztorkodó rétegek feudális függésbe vonása. E korszakban az országot csavargók, bűnözők tömegei lepték el. Az államhatalom a jelenségre szigorúan reagált, melyet I. István, László és Kálmán törvényei bizonyítanak.

Angliában a tőkés termelési mód kialakulásakor, az eredeti tőkefelhalmozás időszakában hasonló jelenséget figyelhetünk meg. A földek „bekerítése” történelmi folyamatát követően, a földjüktől megfosztott angol parasztok nem „önként és dalolva” álltak be a kialakuló manufaktúrákba, hogy ott alacsony bérért napi 16–18 órát dolgozzanak. Angliában is tömegesen jelentek meg a csavargók, bűnözők. A szigorú állami reagálást VI. Edward úgynevezett véres törvényei jelzik.²

E folyamat apropóján szükséges két összefüggésre nyomatékosan felhívni a figyelmet. Az egyik, hogy a nyugat-európai fejlődési út – elsősorban Anglia, Franciaország, Hollandia esetében – három olyan *sajátossággal* rendelkezik (fogalmazhatnánk úgy, hogy történelmi előnnyel), amelyek figyelmen kívül hagyásával a kelet-közép-európai fejlődést sem lehet megérteni.

Némileg leegyszerűsítve ezek a következők: a nagy földrajzi felfedezések miatt a fejlődés centruma ide került, amit még „segített” a fejlett városi viszonyok, a lazább társadalmi kötöttségek megléte; a tőkefelhalmozás legtöbbször nem éppen „gentlemanhoz méltóan, nem a fair play” szabályai szerint történt. Gyarmatosítás, kalózkodás, előnytelen gazdasági szerződések, uzsorás tőkeexport éppenúgy közrejátszottak a folyamatban, mint a szabad (vagy más területeknél szabadabb) piaci viszonyok; közben Kelet-Közép-Európa élet-halál harcát vívta a török hódítókkal. Nyugat-

Európát sem kímélték a háborús események, de ezek közel sem jelentettek akkora terhet, mint a török elleni háború. Az előzőekben vázoltak figyelmen kívül hagyása éppen olyan leegyszerűsítő és téves, mint csupán ezekre visszavezetni a nyugat-európai és a kelet-európai fejlődés különbségeit. A kérdés sokkal bonyolultabb. A modern modernizációs utak tanulmányozása azt bizonyítja, hogy ilyenfajta „történelmi előnyök” nélkül is lehet jelentős fejlődést produkálni.

Anómiás állapot

A szemléltetés kedvéért vegyünk erre is három példát. A II. világháború után Japán romokban hevert. Óriási erőfeszítések árán – gyarmatosítás stb. nélkül – a 70-es évek-re a világ legfejlettebb országai közé küzdötte fel magát. (Arról kevésbé szól a fáma, hogy Japánban a 60-as években a gazdasági struktúra átalakítása kemény társadalmi zökkenőkkel történt.) Hasonló (de csak hasonló!) folyamat figyelhető meg az ázsiai, úgynevezett kistigrisek országaiiban; szintén a II. világháborút követően az NSZK fejlődése, az úgynevezett német gazdasági csoda szintén egy új modernizációs típus. (Igaz, ebben nem akármilyen szerepe volt a Marshall-terv következtében beáramló tőkének.) Finnország a 60-as években hasonló gazdasági-társadalmi mutatókkal rendelkezett, mint hazánk. Ma a világ legfejlettebb országai közé tartozik.

A tudományos gondolkodás történetében először Durkheim hívta fel a figyelmet arra, hogy a nagy társadalmi-gazdasági átalakulások, az anélkül is szükségszerűen létező deviáns viselkedési formák ugrásszerű növekedését eredményezik. Gondolatkörében (némileg leegyszerűsítve) alapvető szerepe van annak, hogy a gazdasági-társadal-

mi folyamatokat az azokat szabályozó normarendszer megkésve követi, így egyes jelenségek szabályozatlanok maradnak és ez anómiás állapotot okoz. Az anómia a társadalom „normális” kísérőjelensége, de egyes gazdasági-társadalmi szituációkban az átlagosnál nagyobb mértékű.

Gondolatait számtalan – elsősorban amerikai – szerző tovább fejlesztette.³

A későbbi gondolatokat is integrálva kialakítható egy nagyon tetszetős, modern anómiamodel. Ennek lényege a következő: *a társadalom mint a rendszerek rendszere értelmezendő.* A deviáns viselkedések szempontjából két rendszernek van döntő jelentősége. A gazdasági-társadalmi fejlődésnek és az azt szabályozó normarendszernek. A kettő között mindig van egyfajta fáziskésés. A normarendszer mindig megkésve követi a másik rendszert. Ez a fáziskésés két szituációban az átlagosnál nagyobb, egyrészt válságszituációban, másrészt a nagyon gyors fejlődés időszakában. Ilyen helyzetekben a normák alapját képező értékek gyorsan inflálódnak, ami áttételesen szétrombolja a kisközösségek világát, hiszen nem működnek ezek szabályozói. A jól funkcionáló társadalomnak az *integrált kisközösség* az alapja. Az integrált jelző azt jelenti, hogy a formális együttléten túl a csoportot további szociológiai, szociálpszichológiai és pszichológiai sajátosságok jellemzik. *(Például a belső érték-normarendszer, szerepleosztás, a szolidaritás érzése, más érzelmi például szimpátia kapcsolódások.)* Ha szétesnek vagy formálissá válnak a kiscsoportok, annak minimum kettős következménye van. Egyrészt nem integrálják az egyént a társadalomba, másrészt nem képesek „levezetni” a mindennapi élet során törvényszerűen keletkező feszültségeket. Ezen utóbbi

gondolat egyben azt is jelenti, minél kevesebb az integrált jellegű kiscsoportok száma, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a növekvő feszültségek nyomására, hatására azok is szétesnek.

Megítélésem szerint az általam Durkheim és más szerzők gondolataiból konstruált modell sok részgazságot tartalmaz, de önmagában nem alkalmas a bűnözés elemzésére. Számtalan amerikai és nyugat-európai szerző mégis ilyen vagy hasonló gondolatokörben „mozog”.

Ez is – de közel sem csak ez – magyarázza azt, hogy miközben a 60-as 70-es években a fejlett országok zömében jelentős gazdasági-társadalmi fejlődés, modernizáció zajlott le, egyre többen fogalmazták meg, hogy a bűnözés növekedése a fejlődés törvényszerű ára.

Új érvek is megjelentek: például a bűnözés növekedését az is magyarázza, hogy *a fejlett országokban egyre növekszik azon vagyontárgyak köre, amelyek bűncselekmények céltáblájává válhatnak.* azaz növekszik a bűnelkövetésre alkalmas szituációk köre. Az emberi jogok tiszteletben tartása jelentős korlátok közé szorítja a bűnüldöző szervek munkájának hatékonyságát. Ezek az érvek igazak, de igazságértékük attól függ, milyen rendszerben helyezük el azokat. Az előzőekben vázolt gondolatok indították az általam vezetett kutatócsoportot arra, hogy már a 80-as évek végén egy összehasonlító vizsgálatot végezzünk. Ennek keretében azt elemeztük, hogy a különböző országokban milyen összefüggés van a modernizáció és a bűnözés alakulása között.⁴

A kutatás adatai alapján a vizsgált országokat négy csoportba soroltuk.

Csupán *egy típust, csoportot* szeretnék bemutatni. A vizsgált országok közül több

olyan találtunk, ahol látványos modernizációt valósítottak meg és ezt közel sem követte a bűnözés olyan mértékű növekedése, mint a legtöbb fejlett országban. Sőt, ha úgynevezett *tisztított bűnözési fogalmat* használunk, azaz figyelmen kívül hagyunk egyes bűncselekményeket (például közlekedési, környezetvédelemmel kapcsolatos, az úgynevezett technikai bűncselekményeket), akkor egyes országok esetében *minimális mértékű* emelkedésről, stagnálásról beszélhetünk. Ilyen országok például *Japán, Finnország, Svájc*. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ezekben az országokban ne lennének problémák, nem léteznének a bűnözés új formái (szervezett bűnözés, nemzetközi bűnözés stb.), „csupán” a mérték minőségileg más.

Az eredmények tehát arra utalnak, közel sem tekinthető általános érvényű összefüggésnek az, hogy a bűnözés növekedése a

modernizáció, a fejlődés törvényszerű ára.

Az ebbe a csoportba tartozó országok igen sok mindenben különböznek egymástól, néhány közös vonásuk azért van. Például valamennyi országban úgy modernizáltak, hogy e folyamattal „*nem verték szét*” a *hagyományok, a tradíciók, az értékek, azaz a nemzeti kultúra rendszerét*. Másképp fogalmazva: ezekben az országokban sikerült kialakítani a modernizáció és a kultúra integrált, együttes fejlődését; valamennyi országban a gazdasági fejlődés úgynevezett *innovációs típusú modernizáció* volt, azaz nagyon korán felismerték és konzekvensen alkalmazták, hogy a világ legjobb és leghatékonyabb befektetése a szellemi tőkébe, kutatásba, oktatásba, kultúrába történő befektetés. Ezeknek az országoknak is voltak úgynevezett nehéz időszakok, például a modernizációs folyamat kezdetén. De ekkor is és mindvégig jelentős eszközöket investáltak ezekben a szférákba.

Megmaradtak és hatékonyan tovább működtek egyes integráló erővel működő közösségi formák (például Svájcban a kantonok, Japánban a család, a munkahelyi közösség).

Ezen országok többségében magas a lakosság kriminális érzékenysége és igen jó a bűnüldöző hatóságok és a lakosság közötti viszony. Legtöbbjükben – persze azért is, mert ezek gazdag országok – magas színvonalú szociálpolitikai rendszer működik.

Félreértések és a valóság

Ahhoz, hogy a bűnözés jelenlegi problémáit megértsük, célszerű rövid áttekintést adni a bűnözés 1945-től napjainkig történő alakulásáról. Ezt az is indokolja, hogy a magyar szakirodalomban nagyon kevés az ilyen jellegű áttekintő munka, ezért na-

gyon sok hamis sztereotípiát él ezzel kapcsolatban, nemcsak a hétköznapi emberek, hanem a szakemberek körében is.⁵

Az *első szakasz* 1945-től 1950-ig tartott. Erre az időszakra vonatkozóan nem rendelkezünk pontos adatokkal, mert egyenes rendőrségi és ügyészségi statisztikai rendszer nem létezett és az 1868 óta létező igazságügyi adatgyűjtés sem indult meg rögtön a háború után.

A különböző dokumentumok a bűnözés méreteiről és – legalábbis a korszak elején – katasztrofális közbiztonsági helyzetről árulkodnak. Különösen a főváros helyzete volt kritikus. Számos rendőri jelentés arra utal, hogy a háborút követően a fővárosban *elszaporodtak* az erőszakos, élet eleni bűntettek. A rablás, amit akkortájt „vetköztetésnek” neveztek, gyakran előfordult, s nem ritkán emberöléssel párosult. A „vetköztetők” ugyanis ha a megtámadott ellenállt, nem sokat teketóriáztak, leszúrták, lelőtték. A Budapesti Főkapitányság jelentése szerint 1945 augusztusától decemberéig Budapesten nyomozást folytattak 311 gyilkosság, 1328 rablás és 12 187 betöréses lopás ügyében. A II. világháború utáni nemzetközi kötelezettségek és az új jogi szabályozás következtében felelősségre vonták a háborús és népellenes bűnösöket. Ezek keretében 1945. február 3-án és 1950. április 1-je között csaknem 60 ezer fő ügyét vizsgálták és a népbíróságok közel 27 ezer ügyben hoztak elmarasztaló ítéletet. 477 halálraítélt közül 189 embert végeztek ki, köztük Szálasi Ferencet és a világháború miniszterelnökei közül Bárdossy Lászlót, Imrédy Bélát, Sztójai Dömét.

A *második szakasz* 1951-től 1957-ig húzódott. Az igazságügyi statisztika adatai szerint a jogerősen elítéltek száma hullámozó képet, de trendjében *csökkenő* jelleget

mutat. 1951-ben: 125 035, 1952-ben: 136 120, 1953-ban: 103 774, 1954-ben: 63 232, 1955-ben: 88 041, 1956-ban: 67 454.

Mindennek az egyik oka a korabeli büntetőjogi szabályozásban rejlik. Az árdrágítás és a közellátás érdekeit veszélyeztető bűncselekmények miatt sok embert ítéltek el, holott ezeknek a tényállásoknak vajmi kevés köze van az európai jogi kultúrához, tradíciókhoz. *Üzérkedés, árdrágítás és közellátási bűntettek* miatt 1951-ben 52 624, 1952-ben 44 099, 1953-ban 23 477, 1954-ben 5458, 1955-ben 9318, 1956-ban 6875 embert ítéltek el jogerősen.

A másik ok a politikában, illetve ennek direkt hatásaként a *jogpolitikában* rejlik. 1953-ban *Nagy Imre* lett a miniszterelnök, ami egyfajta „liberalizálódást” eredményezett, majd 1955-ben, amikor ismét a Rákosi-féle vonal tör előre, egyfajta visszalépés következett be, a helyzet azért nem lett olyan, mint amilyen 1949-50-51-ben volt.

E korszakkal kapcsolatban még 3 körülményre szükséges nyomatékosan felhívni a figyelmet. Az *állam elleni* (ideértve a béke és emberiség elleni delictumokat is) bűncselekmények miatt elítéltek aránya 1950 és 1956 között – a közvéleményben élő egyes téves elképzelésekkel ellentétben – nem haladta meg az összes elítélt 0,6 százalékos arányát. Az érem másik oldala viszont az, hogy az úgynevezett kemény diktatúra a politikai – illetve annak vélt vagy kikiáltott – ellenfeleivel nemcsak a büntetőjog eszközeivel számolt le. A korszak két hírhedt intézménye az „osztályidegeneket” sújtó *lakhelyhez kötés* (kitelepítés) és az „osztályellenséget” büntető *internálás* volt. Pontos adataink nincsenek, de az érintettek száma több tízezerre becsülendő. Nem mellékes körülményként szeretném megemlíteni, hogy e korszakban (1950-től

1953-ig) a kihágási jog is érvényben volt, ami azt jelentette, hogy a büntettekén kívül a kihágás is a bűncselekmény fogalmi körébe tartozott. Kihágási ügyekben elsősorban államigazgatási, rendőrségi szervek (rendőrbíróóságok) jártak el. 1950 és 1953 júliusa között közel 850 000 kihágási büntetést szabtak ki.

A *harmadik szakasz* 1957-től 1972-ig tart. A bűnözés alakulása szempontjából a vizsgált történelmi időszak legkedvezőbb periódusa, amit szakmai zsargont használva „*boldog békeidő*”-nek nevezhetünk. Kezdeti stagnálás után 1965-től – amióta rendelkezésünkre áll az egységes rendőrségi és ügyészségi kriminálstatisztika (ami minden hibája ellenére), véleményem szerint, Európa egyik legkorrektebb és legjobb rendszere) – csökken a bűnözés egésze, de különösen látványosan a vagyoni elleni cselekmények száma. Mindez abban az időszakban történt, amikor a társadalom jelentős átalakuláson ment át, amikor olyan nagy, a társadalom többségét érintő folyamatok zajlottak le, mint a jelentős *mobilitáció, urbanizáció, migráció*, amelyek pedig általában a bűnözés növekedésének irányába hatnak.

Úgy gondolom, a bűnözés alakulását a következő összefüggések magyarázzák: a társadalom többségének helyzete javult, a 60-as évek elejétől az életszínvonal látványosan növekedett. Mindenfajta hiányossága, szerkezeti aránytalanságai ellenére egyfajta gazdasági prosperáció köszöntött be. (Az már más kérdés, hogy az egyenlőtlen fejlődés, további gazdasági, gazdaságpolitikai hibák miatt ebből egyes társadalmi csoportok, területek kimaradtak.) Erre is alapozva, a hatalom által irányított média, valamint a propaganda más formái, manipulációik révén a társadalom jelentős részében ki-

alakítottak egy stabil jövőképet, amiben nagyon sokan hittek is. Nem voltak jelentős társadalmi, különösen társadalmi strukturális különbségek, ami azért fontos, mert a társadalmi egyenlőtlenségek alapvetően meghatározzák a bűnözés alakulását

A totális diktatúra szinte tökéletes ellenőrzési rendszert épített ki, amely átfogta az emberek magánszféráját is, így a büntetőfelderítő tevékenység is rendkívül hatékonyan működött. Az 1956-os forradalmat és szabadságharcot követően az országot nemcsak politikai okok, illetve a jobb megélhetés reményében hagyták el jelentős tömegek, hanem távozott a volt alvilág, a bűnöző csoportok többsége is.

Ezek a hatások azonban nem tudták teljesen ellensúlyozni a nagy társadalmi folyamatok káros mellékhatásait és a „mélyben” meghúzódó egyéb problémákat. Így bizonyos negatív folyamatok is jelentkeztek. Például az erőszakos bűnözés bizonyos formái; 1968–1971 között megfigyelhető a *fiatalkori bűnözés* második nagy hulláma, amit nem teljesen pontos kifejezéssel a *galeribűnözés időszakának* is nevezhetünk.

A *negyedik periódus* 1972-től 1980-ig tart. A bűnözés hullámozó képet mutat, bár az időszak végén – „finomabb” elemzéssel már megállapítható az enyhén növekvő tendencia. A bűnözésnek kialakul az a szerkezeti formája, amely lényegében a 80-as évek első harmadáig jellemző marad. A *legjelentősebb bűnözési forma a vagyoni elleni bűnözés* (kb. 60 százalék.) Ezek kétharmad része személyi tulajdon ellen, egyharmada társadalmi tulajdon ellen irányult. (Ez az arány az 50-es években fordított volt.) Egyre jelentősebb az *erőszakos és a közlekedési bűnözés*. E három bűnözési forma adja az össz-bűnözés több mint 75

százalékát. A vagyon elleni bűncselekményeken belül jelentős a *betöréses lopások* száma és aránya. (Ez a folyamat napjainkig tart.) Növekszik az *utazóbűnözés*, a sorozatelkövetések száma és aránya és állandóan nő a vagyon elleni bűncselekményekkel okozott kár nagysága. A társadalom kezd differenciálódni, amely elsősorban az elosztási politika, a második gazdaság, illetve bizonyos piaci elemek következménye. Különösen a korszak utolsó harmadában, az ország gazdasági és idegenforgalmi – relatív értelemben felfogott – nyitottsága következtében, *felerősödik a nemzetközi bűnözés*. A korszak második felében egyes szubkulturális bűnöző csoportoknál, elsősorban a *zsebtolvajlásokra és betöréses lopásokra* specializálódottaknál kialakul a *szervezett jellegű bűnözés*, amely csupán azért nem vált klasszikus értelemben felfogott szervezett bűnözéssé, mert nem volt arra objektív lehetőség, hogy az itt felhalmozott pénz behatoljon a gazdaságba. Az

új gazdálkodási formák (tsz-melléküzemágak, közös vállalatok stb.) területén a bűnözés jelentőssé vált, ami az igazi tulajdonosi érdekek hiánya, a jogi szabályozás ellentmondásai, a hiánygazdálkodás következménye. A korszak végén kibontakozik a fiatalkori bűnözés azon harmadik hulláma, amely még napjainkban is tart.

Ötödik szakasz: 1981-től napjainkig. A korszak elején a bűnözés enyhén, 1985-től erősen, 1989-től robbanásszerűen növekvő arányt mutat: nyugodtan fogalmazhatunk úgy, hogy a bűnözés alakulása szempontjából a nyolcvanas évek utolsó harmadában „elszabadul a pokol.” (Az egységes rendőrségi és ügyészségi statisztika szerint 1980-ban kb. 130 000, 1985-ben kb. 170 000, majd 1992-ben kb. 450 000 bűncselekmény történt.⁶ A korszak bűnözésének alakulása szempontjából a vagyon elleni bűnözés alakulása meghatározó. A bűnözés növekedésével gyorsabban nőtt a vagyon elleni bűnözés, de az összes vagyon elleni

bűncselekmények növekedési arányánál is gyorsabban nőtt a lopások és ezeknél is gyorsabban a betöréses lopások aránya. Például 1972 és 1991 között az összes bűncselekmény 3,8-szorosára, az összes vagyron elleni bűncselekmény 5,2-szeresére, a lopások száma 5,9-szeresére, míg a betöréses lopásoké 10,3-szorosára nőtt. A vagyron elleni bűncselekmények 1972-ben az összes bűncselekmények 58,5 százalékát, míg 1991-ben 81,0 százalékát képezték. Ezek az adatok több összefüggésre utalnak. Az összbünyözés növekedése elsősorban a vagyron elleni bünyözés növekedésében jelentkezik. Másrészt ez a folyamat jelzi, hogy *lezajlik a bünelkövetők egyfajta átrendeződése*, azaz az elkövetők egyre inkább vagyron elleni bűncselekményeket követnek el. Ennek alapvetően két – egymással is összefüggő – oka van. Egyrészt a bünyözők is tudják, hogy ezen a területen alacsonyabb a rendőri felderítő munka hatékonysága, mint általában. Másrészt ez a bünyözési forma vonzza leginkább az úgynevezett megélhetési és az úgynevezett szubkulturális bünyözést. Folytatódtak, felerősödtek, minőségileg megváltoztak az előző korszakban jellemző egyes folyamatok, továbbá újak jöttek létre.

Átrendeződés

A társadalom szerkezete tovább differenciálódott. A 80-as évek elején a felső (az átlagosnál lényegesen jobb körülmények között élő) réteg létszáma néhány százezer volt, az átlagé több mint 8 millió, a legalsó társadalmi csoportok (leghátrányosabb társadalmi helyzetű, leginkább deprivált rétegek) száma pedig kb. 1 millióra volt tehető. A 90-es évekre ezek az arányok megváltoztak; a legfelső rétegek száma kb. 1 millió, közülük 150-200 ezer ember luxus körül-

mények között él, a legalsó rétegek aránya pedig 3-3,5 millióra duzzadt. A középső pozícióból nagy arányú leszakadási és kis arányú felfelé irányuló mobilizáció valósult és valósul meg.

A folyamat a 80-as évek közepén erősödött fel és 89 után robbanásszerűvé vált. Alapvetően a munkanélküliséggel, a gazdasági válsággal együttjáró elszegényedéssel magyarázható. Ebből vezethető le a bünyözés növekedésének *mennyiségi* oldala, az úgynevezett szükséglet szülte, megélhetési bünyözés, amin azt értjük, hogy egyes társadalmi csoportok tényleges vagy vélt szükségleteiket bűncselekmények útján elégítik ki. A bünyözés megváltozásának *minőségi* dimenzióját az alábbi négy – egymással szorosan összefüggő és gyakran egybekapcsolódó – jelenség magyarázza. A társadalom szubkulturális csoportjainak újratermelődése folytatódott. Nőtt azon bünelkövetők száma, akik (gyakran családjukkal, rokon körükkel együtt) „egyszerűen” bünyöző életmódra rendezkedtek be, ritkábban szervezett jellegű bünyözésre „álltak rá”. Ez a folyamat szintén inkább az alsóbb társadalmi csoportokra jellemző.

A 80-as évek közepén kibontakozó úgynevezett *előprivatizációs folyamat* lehetővé teszi, hogy a szervezett jellegű bünyözés révén felhalmozott pénz behatoljon a gazdaságba, kialakuljon és rohamos ütemben terjedjen a klasszikus értelemben felfogott szervezett bünyözés.

A 80-as évek utolsó harmadában, de különösen 89-90-től megindul hazánk irányába egy különböző formákat felölelő *nemzetközi migráció*. Az ide érkezők egy része (elsősorban románok, ukránok, kínaiak) véglegesen hazánkban kívánt letelepedni. Mások (legális vagy illegális módon) tovább kívántak menni elsősorban Nyugat-E-

urópába, főként Németországba. Ismét mások „csupán” ideiglenes jelleggel munkavállalási, árubeszerzési, áruértékesítési vagy kifejezetten bűnelkövetési célból érkeztek hozzánk. Magyarország kitűnő célországnak tűnt, hiszen számtalan problémája ellenére még mindig mind politikai, mind gazdasági szempontból a régió egyik legstabilabb országa. Így nőtt az úgynevezett *menekültügyi probléma*: ezen emberek egy részét illegálisan a feketegazdaság foglalkoztatja; másik részük bekapcsolódott a megélhetési bűnözésbe; megint más részük bekapcsolódott a szervezett jellegű, szervezett bűnözésbe, (illetve folytatta korábbi ilyen tevékenységét); megszorodott a hazánkon keresztül lezajló embercsempészet.

Az új helyzet, a privatizáció lehetőségei és egyéb okok miatt, már a 80-as évek közepétől fokozódott a nyugat- és dél-európai szervezett bűnöző csoportok érdeklődése hazánk iránt. A bűnözés mennyiségi és minőségi változásához, az ismertetett leglényegesebb összefüggéseken túl, további jelenségek is hozzájárultak. A bűnözés ilyen változására *a lakosság nem készült fel*, magyarul, nem tanult meg együtt élni a nagyobb arányú bűnözéssel. A bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervek rendkívül nehéz helyzetbe kerültek, hiszen ezek alapstruktúrája a 70-es években épült ki, amikor évente 110, esetleg 120 ezer bűncselekmény történt és nem közel félmillió.

Szállítási útvonal

A délszláv konfliktus miatt a nemzetközi szervezett bűnöző csoportok úgynevezett szállítási (tranzit) útvonala részben áthelyeződött Magyarországra. (Gondoljunk például a kábítószer-csempészésre.) Az egész helyzetnek a társadalom részéről

történő érzékelését, felfogását egy további probléma alapvetően befolyásolta, torzította. A jogállamiság kiépítésével együttjáró büntetőjogi, büntetőeljárás-jogi reformokat (például a halálbüntetés eltörlése, a rendőri szervek tevékenységének új szabályozása) a társadalom többsége úgy „fordította le” a maga számára, hogy miközben növekszik és eldurvul a bűnözés, az alkalmazott büntetések egyre enyhébbek, a rendőrség kezét pedig egyre inkább megkötik.

A bűnözés növekedése vagy legalábbis ilyen arányú növekedése nem törvényszerű ára általában a társadalom átalakításának, legfeljebb egy olyan típusú átalakulásnak az ára, ami nálunk történt és történik. Az további kérdés, hogy ez a kelet-közép-európai régió fejlődési sajátosságaiából objektíve következik, vagy pedig egy – ilyen szempontból – kellően át nem gondolt politika következménye. Kétségtelen, hogy a bűnözés nemcsak mennyiségileg, hanem minőségét tekintve is megváltozott, de közel sem olyan módon és mértékben ahogy azt a közvélemény és a média értékeli. Mert az igaz, hogy *a különösen veszélyes, a szervezett jellegű és a szervezett bűnözés* jelentősen növekedett, de ez a növekedési ütem nem éri el az össz-bűnözés növekedési ütemét. Ez egyben azt is jelenti, hogy az alkalmi jellegű, a szituatív és a megélhetési bűncselekmények számának növekedése a leggyorsabb. Közel sem akarom ezzel tagadni a veszélyes bűnözési formák elleni jogpolitika és a bűnüldözés jelentőségét. Azt, hogy ezt mégis másképp érzékelik, lényegében négy jelenség magyarázza.

A veszélyes bűncselekmények az emberekben nagyobb felháborodást váltanak ki, valamint egyben pszichológiai értelemben figyelemfelkeltőbbek, érdekesebbek, ezért jobban rögzülnek az emlékezetben.

A bűnüldöző és igazságszolgáltató szervek számára az ilyen ügyek sokkal több munkát, problémát jelentenek. Így az ő emlékezetükben is ezek jobban rögzülnek és ha például nyilatkoznak, elsősorban erről beszélnek.

Az ilyen ügyek kiemelkedő jelentősége miatt ezekre a szervezetek sokkal nagyobb erőket koncentrálnak és kezelésüket is elsőrendűnek tekintik.

A média működésének megvannak a maga törvényszerűségei, különösen piaci viszonyok között. Itt három dologra gondolok elsősorban. Egy újságcikknek, riportnak terjedelmi korlátai vannak, így mindenfajta tényről, jelenségről, esetről csak bizonyos mennyiségű információt közölhet. Egy riportnak eladhatónak kell lennie, hiszen a média is a piacról él, így a nem érdekes, nem szenzációs hír nem is hír. Így logikus, hogy a bűnözés veszélyes formái általában, a legveszélyesebbek pedig különösen hírértékűek, míg egy „egyszerű” eset nem. Így a média torz képet közvetít a

bűnözésről, ami lényegesen befolyásolja a közvéleményt.

Az a kép, hogy a bűnüldöző szervek rosszabbul dolgoznak, mint korábban, szintén alapvetően hamis. Miről is van itt szó? Vegyük a rendőrség munkáját példának, kitalált számok alapján. Húsz évvel ezelőtt a rendőrség az akkori 110 ezer ügy 60 százalékát felderítette, azaz 66 ezer ügyet. Most a 450 ezer ügy 30 százalékát derítte fel, azaz 135 ezer ügyet. Tehát miközben a felderítési hatékonyság (e példában) a felére csökkent, a rendőrség több mint kétszer annyi bűncselekményt derített fel, mint korábban, miközben létszáma legfeljebb ha 10 százalékkal nőtt.

Tehát miközben a felderítési hatékonyság csökkent, a rendőri munka intenzitása nőtt. (Igaz, ez nem vigasz azon állampolgár számára, akinek a sérelmére elkövetett bűncselekményt nem derítették fel.) Ezt az összefüggést sem a média, sem a közvélemény egyszerűen nem érzékeli.

Dr. Tauber István

Jegyzetek

1. **Jürgen Hilse:** Von guten allen Geistem verlassen? Jugendliche und Okkultismus. Herausgeber: Landesarbeitsstelle Aktion Jugenschutz Nordheim–Westfalen.e. 1992. II. o.

2. Lásd erről részletesebben: **Tauber István:** A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés összefüggései, különös tekintettel egyes kisebbségi csoportokra. Tankönyvkiadó, 1986. III. fejezet.

3. Lásd pl. **Robert K. Merton:** Társadalomelméleti és társadalmi struktúra. VI. fejezet. Társadalmi struktúra és anomia. Gondolat, Bp., 1980. 338–390. o.

4. **Balogh–Dénes–Tauber:** Felelősség, értékrendszer-kultúra, bűnözés: Felelősség a bűncselekményekért és a szabálysértése-

kért. Nemzetközi konferencia. Siófok. 1988. szeptember 19–24. Budapest, 1989. 370–395. o.

5. Az áttekintéshez felhasznált adatokat a hivatalos statisztikai kiadványokban közölt információk mellett elsősorban **Vavró István:** A bűnözés kriminálstatisztikai jellemzői 1951–1971. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1976. c. monográfiája szolgáltatta.

6. A következő részekben a hivatalos statisztikai kiadványokban közölt adatok, információk mellett lásd **Tauber–Balogh:** A bűnözés morfológiája, a bűnözést magyarázó új elméleti modell. ELTE ÁJTK Könyvtára. ID 7992–ID 7936. Bp. 1991. 1–35. o. című tanulmányát.